

29. Ханко В. Доля митця / В. Ханко // Зоря Полтавщини (Полтава). – 1981. – № 223 (27 верес.). – С. 4.
30. Ханко В. Життєва доля Опанаса Сластьона / В. Ханко // Записки НТШ. – Львів : Наук. т-во ім. Шевченка у Львові, 2011. – Т. ССLXI: Праці Комісії образотворчого та ужиткового мистецтва. – С. 273–301.
31. Ханко В. З плеяди майстрів реалізму / В. Ханко // Культура і життя (Київ). – 1981. – № 82 (18 жовт.). – С. 2.
32. Ханко В. Миргородський мистецький словник (кінець XVIII – початок XXI сторіччя). Персоналії / В. Ханко. – Полтава, 2005. – 370 с.
33. Яцків М. Іван Северин / М. Яцків // Будучина (Львів). – 1909. – Ч. 6–7. – Річ. I. – С. 98–99.
34. Dragan M. Malarstwo ukraińskie / M. Dragan // Sygnały (Lwów). – 1934. – № 4–5. – S. 7–9.
35. Iwan Seweryn // Przegląd Krajowy (Kyiv). – 1909. – № 2. – S. 3.
36. Materiały do dziejów Akademii Sztuk Pięknych w Krakowie. 1895–1939 / opr.: J. Dutkiewicz, J. Jeleniewska-Ślesieńska, W. Ślesieński. – [Т. II]. – Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1969. – 491 s. – (Seria «Źródła do Dziejów Sztuki Polskiej»).

OLEZIA SEMCHYSHYN-HUZNER

HUTSUL'SHCHYNA IMAGE IN PAINTING AND GRAPHICS OF IVAN SEVERYN (1881–1964).

This article is dedicated to the early period of the artist's work from Poltava region, covering the years 1905–1913. The main attention is focused on portraits and landscapes of the artist, which he created while he was in Hutsul'shchyna, particularly in the village Dovhopole. It is justified a special, insightful and at the same time typical whole artistic image of the Carpathian ethnographic region, who was able to feel and convey in painting and graphics I. Severyn.

Key words: Ivan Severyn, Hutsul'shchyna, Dovhopole, landscape, portrait.

УДК 82 (091) : 821.161.2

Микола ВАСИЛЬЧУК

(м. Коломия Івано-Франківської обл.)

ГУЦУЛЬСЬКИЙ ТЕКСТ В СИСТЕМІ НОВОГО УКРАЇНСЬКОГО ПИСЬМЕНСТВА: ПРИЧИНИ ПОЯВИ І ВЕКТОРИ РОЗВИТКУ

(на підступах до вивчення художнього дискурсу Гуцульщини в українській літературі XIX – початку XX ст.)

У статті розглянуто обставини, які спричинили появу та впливали на розвиток гуцульського тексту в новій українській літературі. Постання в українському красному письменстві художніх текстів на гуцульську тематику автор розглядає в контексті другого відродження української нації, через призму суспільно-політичних змін, поширення ідеології романтизму тощо. Дослідник розкриває тасмницю походження етноніму гуцул.

Ключові слова: текст, письменник, етнонім, гуцул, коломийка, етнографія, вівця, пастух, національна самобутність, крайовий патріотизм, літературне обласництво.

Вивчаючи художній дискурс Гуцульщини в українській літературі XIX – початку XX ст., не обійтися без розгляду тих умов та обставин, які взагалі уможливили творення художніх текстів про Українські Карпати. Інтерес письменників до теми Гуцульщини вписується у процес формування української модерної нації, складовою якої стала нова українська література. Йдеться про період другого відродження, коли стало якісно відмінне від давнього українського письменства явище – нова українська література. Саме в її контексті, як одна з граней, і з'явилася література про Гуцульщину.

Поява літератури про Гуцульщину стала можливою лише за наявності і тісної взаємодії принаймні трьох ключових факторів. Розглянемо їх.

1. Кардинальна зміна завдань, принципів, засад художньої літератури, що дало змогу творити нове українське письменство. Давня українська література пройшла тривалий шлях розвитку, доки в ній «утвердилися право митця на художній вимисел, новаторські шукання в галузі форми, вихід за межі прямолінійного дидактизму» [9, с. 3]. Подивимося під цим кутом зору на літературу про Гуцульщину. Відомо, що в різноманітних середньовічних джерелах є непоодинокі згадки про землі теперішніх Українських Карпат, заселені гуцулами (але без вказівки на них як на гуцульські). Зокрема цей регіон фігурує вже у Галицько-Волинському літописі (XIII ст.): під 1241 р. йдеться про боротьбу за один зі стратегічних ресурсів Карпат – соляні джерела [16, с. 399]. Але цю літописну згадку про конфлікт між галицьким князем і місцевою знаттю аж ніяк не можемо вважати гуцульським текстом. Так само ним не є латиномовна поема польсько-українського письменника XVI ст. Себастьяна Фабіана Кльоновича «Роксоланія» (1584) [13], в якій, серед іншого, змальовано побут пастухів-русів у горах (але ніде не вказано що мова про гуцулів). Гуцульським текстом у прямому значенні цього слова не можемо назвати навіть хроніку Петра Ступницького [30], що постала вже у столітті XIX-му як запізнаний відгомін доби середньовічної, і мова в якій іде про гуцулів; але в ній нема того, що ми називаємо літературою.

Наприкінці XVIII – на початку XIX ст. змінилися підходи до розуміння завдань літератури, викликані суспільно-політичними чинниками. Іван Франко в статті «Южнорусская литература» (1904) наводить найважливіші риси суспільних змін, які істотно вплинули на появу нової української літератури: зникнення польської держави; об'єднання правобережжя і лівобережжя України під російською владою; перехід заходу України під владу Австрії; просвітницький рух, що йде із заходу Європи; поширення шкіл, семінарій, гімназій, університетів, заснованих на нових наукових засадах; пробудження потягу до зрівнювання прав і обов'язків громадян; знесення кріпацтва; докорінна зміна економічних стосунків, зростання індустріалізму та капіталізму [27, с. 118]. Цим і зумовлена (за схемою Дмитра Чижевського) поява в українській літературі періоду класицизму (кінець XVIII ст. – 1840-ві рр.) [28, с. 29].

Разом з паростками європейської освіченості, в Україну потрапляють ідеї романтизму (період романтики – кінець 1820-х – початок 1860-х рр.) [28, с. 29]. І саме романтизм можемо вважати головним чинником, який вплинув на виникнення інтересу письменників до гуцулів та Гуцульщини. «Романтика, як жоден інший літературний напрям, сприяла «пробудженню» молодих або відірваних від новішої європейської культури народів. Зокрема, визначну роль відіграла романтика в пробудженні або відродженні слов'янських народів» [28, с. 362]. Тобто, йдеться про звернення до всіх сторін життя простого народу, де, серед іншого, фольклорові приділялась особлива увага. Його трактували як квінтесенцію народного світогляду, джерело до відтворення історії і розуміння «характеру» народу. Важливим, з точки зору гуцульського дискурсу, тут було те, що прокинувся інтерес «до народного побуту [...], занедбаних, недооцінених сторінок минулого, до некультивованої природи» [28, с. 362]. Романтиками були члени «Руської трійці». Вони, говорячи про історію, духовну і матеріальну культуру народу, вперше в українській літературі звернулися до теми Гуцульщини.

2) Розвиток науки, поява етнографічного районування, запровадження в науковий обіг понять гуцули та Гуцульщина. У річищі романтизму, ідейного руху в літературі, науці, мистецтві, разом з красивим письменством, розвивалося й народознавство. Серед іншого, тут маємо «звернення до народності, захоплення фольклором і народною мистецькою творчістю, шукання історичної свідомості й посилене вивчення історичного минулого (історизм)» [36]. Так через розвиток етнографії, фольклористики, історії відбувалося наукове освоєння українського етнічного простору. Цілком природно, що інтерес до карпатського регіону виявляли не харківські чи київські, а передусім галицькі романтики.

Розберемося в термінології. Науковці (Лариса Крушельницька, Володимир Грабовецький) на підставі даних археології говорять про залюднення нинішніх гуцульських територій ще у добу неоліту (VI–IV тис. до н.е.) [8, с. 24; 15, с. 6]. Однак, при цьому термінів гуцули і Гуцульщина не вживають і досить обережно говорять про етнічний склад тогочасного населення. Більше певності в цьому питанні з'являється лише щодо часів середньовічних, оскільки існують документальні свідчення, які дають підстави вести мову про особливості заселення території Гуцульщини.

За сучасним визначенням, «гуцули – субетнос українців, нащадки найстародавнього племені літописних уличів, що живуть у Карпатах» [33]. Ім'я чи прізвисько Гуцул вперше згадано 11 березня 1494 р. у підтвердній грамоті молдовського воєводи Штефана (м. Сучава, Румунія) [23, с. 5]. Заселення Гуцульщини відбувалося у XIV–XVII ст., однак, уважний «перегляд актового матеріалу переконує, що назви гуцул, Гуцульщина ще тоді не існували, або не були у широкому вжитку» [33]. Поява терміну гуцул на позначення субетносу українців припала аж на кінець першої чверті XIX ст. Причому, запровадили його не українці, а поляки. У журналі «Biblioteka Polska» [31] з'явилася друком стаття Кароля Мілевського «O Hucułach» (1825). Таким чином, про літературу на тему Гуцульщини можемо говорити лише, починаючи з першої третини XIX ст., оскільки до того часу ні самої літератури, ні відповідного терміну на позначення гуцулів як збірного поняття не існувало.

Це при тому, що об'єктом пильнішої наукової уваги Гуцульщина (під іменами *Сарматія* і *Карпати*) стала вже з кінця XVIII ст. – у праці австрійського мандрівника, вченого-енциклопедиста, піонера в галузі

дослідження природи Карпат Бальтазара Гакета [3]. Його мандрівницька проза «Найновіші природничі подорожі в роках 1787, 1792, 1794 по Дакії та Сарматії, або Північних Карпатах» (видруковано німецькою мовою в м. Нюрнберзі протягом 1790–1796 рр.) [1] привернула увагу наукового світу до регіону, який згодом отримав назву Гуцульщина. Професор природничого відділу Львівського університету Бальтазар Гекет у ході своєї першої мандрівки 1788–1789 рр. пройшов через населені пункти Гуцульщини (м. Путила, м. Кути, с. Яблунів, м. Делятин, м. Надвірна) й описав подорож у першому томі праці. В третьому томі він подає матеріали про подорож 1791–1793 рр., яка вела через гуцульські та бойківські території (м. Кути, долину р. Черемошу, м. Путилу, озеро Чуреп, витоки р. Пруту, витоки р. Бистриці Надвірнянської, м. Надвірна, долину р. Бистриці Солотвинської, с. Мізунь, м. Болехів, с. Тисів, с. Бубнище).

Пізніші дослідники цього регіону використовували різну термінологію, аж доки назви *гуцул* та *Гуцульщина* не набули більш-менш стійкого використання. Так, Яків Головацький вів мову про *Галицьку Русь* та *Угорську Русь*, про *Велику Хорватію*, хоча з середини XIX ст. не оминав слова *гуцул*, зокрема, у виданому ним у м. Москві чотиритомнику «Народные песни Галицкой и Угорской Руси» фігурують такі форми слова *гуцул* як *хуцул*, *хуцулы* (1863–1877) [19]. Микола Устиянович вживав термін *верховинці* (повість «Месть верховинця» [26]). Існує думка, що «первісно гуцули не називали себе гуцулами, а їм нав'язали цю назву [...]». Отож, коли вкінці XVIII ст. професор Б. Гакет мандрував Гуцульщиною, він не чув про гуцулів. Для нього це були «руські» люди. Та й гуцули ще в часи В. Шухевича, століттям пізніше, називали себе «ирщеними» або «руськими», себто християнами, охрещеними і, по-сучасному, українцями» [23, с. 5]. Поряд з цими термінами в побуті на позначення Гуцульщини у XIX і на початку XX ст. широко використовувались позбавлені етнографічного забарвлення поняття *Покуття*, *Підгір'я*, *Верховина*.

Наукове обґрунтування меж Гуцульщини (1837) та Бойківщини (1839) здійснив один із чільних діячів «Руської трійці» – романтик Іван Вагилевич. Однак, минуло декілька десятиліть, доки терміни *гуцули*, *Гуцульщина* набули належного устійнення і загального поширення.

Тобто, до початку XIX ст. Гуцульщини ніби й не було. Гуцульщина – це продукт нових часів, який був витворений в умовах романтизму і отримав свій розвиток завдяки потужній інформаційній хвилі. Складається враження, що, як це буває в подібних випадках, Гуцульщина пізнавала «себе не стільки з описів реального життя, побуту, [...] скільки [...] з художньої літератури» (В. Н. Топоров) [24, с. 5]. Тобто, в певний час група вчених і письменників домовилася якусь частину гірської території Карпат, а також її мешканців, діалект тощо іменувати *гуцулами* і *Гуцульщиною*. Загалом педалювання ідеї етнографічного районування мешканців Карпат можна розглядати двояко: з одного боку – як науковий поступ, спричинений поширенням просвітництва і романтизму, з іншого – як спробу певних кіл через підміну понять завуалювати, приспати національну пам'ять українців карпатського регіону, назвавши їх *гуцулами*, *бойками*.

Проблема походження етноніму гуцули цікавила дослідників впродовж останніх двох століть. Існує низка версій [8, с. 36–40], які, однак, не мають переконливої наукової аргументації. *Запропоноване нами розв'язання цієї проблеми* базується на фольклорному матеріалі, в якому відображено діалектологічні особливості окремих регіонів Українських Карпат [4; 5; 6]. Ми звернули увагу на записи коломийок, зроблені на Закарпатті. У збірці «Коломийки» (Київ: Наукова думка, 1969; упорядник Наталія Шумада), серед іншого багатого матеріалу, подано й коломийки у записах лексикографа Миколи Грицака та письменника і фольклориста Івана Чендея. Обидва дослідники зберегли в записах особливості вимови діалектних слів. У записі Миколи Грицака: «Ой гай, через гай та через долину, / Поганяє учар уці, жене в полонину» (сміт Буштино); «Та учарю, покинь чару, давай сиру їсти, / Я ті буду помагати за вівцями бісти» (с. Вонігово); «Ой учарю-молочарю, дай молока пити, / Та буду ті помагати уцьки сокотити. / Ой учарю-молочарю, дай молока пити, / Як ті уці виздыхають, поможу лупити» (с. Терєбля). У записі Івана Чендея: «Ідуть вуцьки з полонини самі букулаї, / А за ними вівчарики – самі Миколаї» (сміт Дубове) [14, с. 60–61]. Села Вонігово і Терєбля, селища Буштино і Дубове, в яких записано коломийки, – населені пункти Тячівського району Закарпатської області, який є межівним з Румунією (колись – територія Волощини). З контексту наведених коломийок бачимо, що *уці*, *уцьки*, *вуцьки* – це те ж саме що й *овці*, а в сучасному варіанті – *вівці*. А слово *учар* – це *овчар*, або *вівчар*.

Територія Українських Карпат була зоною, в якій, поряд з українцями, худобу на полонинах випасали волохи. Це – наслідок політики королів Людовіка Угорського (XIV ст.) та Казимира IV Ягеллончика (XV ст.). Історія цих контактів – окрема тема, розроблена науковцями. Тут лише варто сказати, що від того часу збереглися деякі волоські назви полонин і гірських вершин. Наші контакти з волохами не були простими: траплялося, що відбувалася боротьба за право володіння полонинами: бійки, викрадення овець тощо [17, с. 230].

Гуцул – це перекинуте на волоський манер українське діалектне слово *уці* (овці, вівці) з характерним для романських мов суфіксом на *-ул*. Волохи, контактуючи з українцями-пастухами, найчастіше чули від них слово *уці* (вівці). Тому вони пішли найпростішим шляхом і, за назвою тварин, які були головним змістом їхньої діяльності й достатку, створили нове слово. Воно давало змогу відрізнити волоських пастухів (*ciobanul*) від пастухів українських (*ucul*). Згодом з'явилося протетичне «г» (мовноісторичне явище протези добре відоме лінгвістам, які досліджують фонетичні явища) [25, с. 560].

Можемо припустити, що етнонім гуцули виник саме в тій місцевості, де збереглася діалектна форма слів на позначення вівці і вівчаря (уца, учар): теперішня Тячівщина на Закарпатті. Українці в Карпатах не квапилися приймати цю назву щодо себе. З одного боку, вона спершу видавалася чужою через волоське мовне оформлення, а з іншого – не всі українці були вівчарями.

З тим, що поняття гуцули і Гуцульщина – не самоназва, очевидно й пов'язано «пошук» гуцулів, відображений в українській художній літературі. Це яскраво засвідчує творчість Степана Пушика і Василя Герасим'юка, які є одними з найкращих сучасних знавців гуцульського регіону. Степан Пушик ще 1968 р. описав, як в Українських Карпатах шукав гуцулів. Починаючи від Коломийщини, всі постійно вказували на гори: гуцули там, попереду. «А з Буркута (село Верховинського району Івано-Франківської обл. – М. В.) показували назад, мовляв, я вже минув гуцулів, бо далі – Румунія» [22, с. 314]. Свою художню інтерпретацію цього у поетичній формі на початку 2000-х рр. дав Василь Герасим'юк: «Криворіваня – українські Атени, / Рахів – гуцульський Париж, / Космач – бандерівська столиця, / а гуцули – далі» [7, с. 76].

На наш погляд, гуцули – не що інше, як дещо модернізований у XIX ст. варіант архаїчного українського етносу; в силу певних обставин (ізоляція в умовах гір, брак комунікації тощо) тут збереглися ознаки середньовічних традицій. Ми цілком підтримуємо думку неперевершеного знавця й одного з перших дослідників цього регіону Володимира Шухевича: «живуть галицькі гуцули, щеп українсько-руського народу, котрі по нині задержали найбільше знамен оригінальності, а то завдяки недоступності гір, а з сим і цивілізаційних впливів. Наслідком того виявляють гуцули не тільки в своїй зверхній подобі, але і в подробицях життя ще много таких властивостей і прикмет, які у иньших щепів українсько-руського народу вже затерлися, а надто вирізняються ще й оригінальними, гуцульськими властивостями, що були викликані природою, посеред якої вони живуть» [29, с. 51].

Володимир Шухевич вказує на дві складові особливості гуцулів. Перша – це спадщина, загальна для всього українського народу (найкраще збережена в гірських умовах внаслідок відірваності від цивілізаційних впливів). І друга – це регіональні особливості, які, як свідчать дослідження, особливо розвинулися головним чином вже у нові часи (починаючи з XIX ст.). Регіональні особливості гуцулів близькі до побуту інших гірських народів: гірський спосіб життя продиктований схожими умовами і підходами. Тому й маємо цілу низку спільних рис у горян, яких польська наука виділяє в групу чи анклав гуралів – народів, споріднених умовами і способом життя в Карпатських горах [32].

Гуцули і Гуцульщина – етнокультурний феномен, створений передусім на рівні літературно-мистецькому. І цей феномен, під дією продукованого засобами інформації позитивного іміджу Гуцульщини, має схильність до розростання. Сучасний дослідник Онуфрій Обушак відзначає, що колишнє Запрутянське Підгір'я тепер отримало назву Коломийська Гуцульщина [20, с. 1]. Тобто, зі зміною термінології розширено етнографічні території Гуцульського регіону. У XXI ст. це дало підставу віднести межівні гуцульсько-покутські припрутські території Івано-Франківської області, перехідні з етнографічного погляду, до Гуцульщини [10, с. 72–81]. Щось подібне маємо й на Закарпатті. Дослідник Володимир Піпаш звертає увагу на мешканців низки сіл Рахівського і Тячівського районів Закарпатської області, «колишніх долинян, котрі «погуцулилися» здебільшого впродовж останнього століття» [21, с. 12]. За його спостереженнями, протягом XX та початку XXI ст. гуцульський «ареал виявляє тенденцію до розширення» [21, с. 11]. Здається, явище «погуцулення» було характерне й для XIX ст., що відобразилося в тексті фольклорної коломийки, наведеної Володимиром Гнатюком у фундаментальному зібранні «Коломийки» (1905–1907): «Та не тото гуцул, гуцул, що погуцулився, / Але тото гуцул, гуцул, що в горах зродився» [14, с. 49].

Все це чітко вписується у концепцію модерного інформаційного суспільства, де поляризовані ідеї боротьби добра зі злом, акцентовано увагу на пошуку втрачених пракоренів, намаганні людини стати кращою через прилучення себе до певної культури чи групи людей тощо. Отже, Гуцульщина – не лише явище етнографічно окреслене, точно визначене, а й таке, що має тенденції до розвитку. Цей етнокультурний феномен захоплює увагу щораз більшої кількості людей. При цьому, в умовах глобалізації світу етнографічні реалії перетворюються в декор, а головну роль відіграє налаштованість на сприйняття, певна ідеологія.

Ведучи мову про художній дискурс Гуцульщини в українській літературі, слід звернутися до того специфічного, що складає поняття Гуцульщина. І цим специфічним є етнографічна складова, без якої нам аж ніяк не обійтися при визначенні що таке гуцульський текст чи при розгляді особливостей художніх творів на тему Гуцульщини. Отож художні тексти на тему Гуцульщини, написані тим чи іншим автором, варто відчитувати (поряд з фольклором, міфологією, демонологією тощо) і через призму етнографії.

Визначниками/маркерами, які засвідчують існування Гуцульщини як етнографічного регіону України, є певні риси, відображені в побуті, архітектурі, народному вжитковому мистецтві. При цьому всі артефакти, на які опирається наука, за рідкісними винятками, не сягають часу, давнішого за XIX ст. Це простежується на рівні народного мистецтва Гуцульщини (зазвичай науковці розглядають такі галузі народного мистецтва регіону, як художня обробка дерева, металу, шкіри, кераміка, вироби з сиру, розпис на склі, писанкарство, вишивка, ткацтво та одяг).

При пильному погляді побачимо, що всі ці галузі мають давні загальноукраїнські традиції, які на Гуцульщині збереглися донині, набувши нового, регіонального забарвлення. Розвиток цих галузей відбувся значною мірою під впливом стороннього інтересу до регіону.

Таким чином, Гуцульщина з погляду народного декоративно-вжиткового мистецтва – це розвинуті в період нових часів (починаючи з XIX ст.) традиції українців, позначені регіональними особливостями. І саме на цьому ґрунті за сприятливих умов (австрійське панування, капіталістичні відносини, знесення панщини тощо, а також зовнішній інтерес до Гуцульщини) вдалося створити таке явище, як самобутнє гуцульське народне мистецтво.

Народне декоративно-вжиткове мистецтво Гуцульщини розвивалося паралельно з художньою літературою. А в основі його лежать українські національні традиції, вірування, міфологія.

3) Зародження та поширення місцевого (крайового) патріотизму. Українці, які не мали власної національної держави, а входили до складу Російської імперії та Австрії (згодом – Австро-Угорщини), розвивали т. зв. *крайовий патріотизм*, оскільки відчували етнічну відмінність і від росіян, і від народів австрійської держави. Цим певною мірою можна пояснити зацікавлення на Великій Україні історією козаччини, в контексті якого постав зразок «автономічно-шляхетського памфлету кінця XVIII в.» – «Історія Русів» [11, с. 65]. Та й поява останньої пам'ятки доби старого письменства і водночас першої пам'ятки письменства нового – «Енеїди» (1798) Івана Котляревського – теж сприймається як одна з рефлексій на знищення Запорозької Січі, а якщо глибше – то втраченої козацької держави, відмінної за своєю суттю від Російської імперії. Все це, за спостереженням Миколи Зерова, було виявом «автономічних змагань середини XVIII ст.» [11, с. 104].

З крайовим патріотизмом пов'язано і поняття *національної самобутності*. Тому навіть радянські історики літератури, говорячи про період постання нової української літератури, констатували: «Національну самобутність не вигадують, а виявляють у самому об'єкті художнього відтворення. І чим глибше митець проникне в сутність об'єкта, відкриє якісь нові грані, дійсні властивості зображуваного, тим оригінальніші, а отже, й самобутніші будуть його твори» [12, с. 165].

Друге відродження української нації відбувалося в умовах, коли українців сприймали як «другосортний» бездержавний народ. І саме художня література, яка відображала прагнення і тенденції нової доби, була не лише мистецьким фактором, а й важливим чинником ідеологічного характеру. В цьому контексті «першою формою національної свідомості став місцевий, крайовий патріотизм, який передбачав наголошування на мовній, культурній, етнографічній тощо своєрідності українців. За таких умов література мусила виконувати ряд не властивих мистецтву слова функцій. Фактично вона стала одним із важливих чинників вираження й водночас формування національної свідомості» [34]. Саме тоді, певно, в нас і виробився підхід до художньої літератури як засобу виховання, згуртування тощо.

Ознаки крайового патріотизму спостерігаються не тільки на Великій Україні, яка входила до складу Російської імперії, а й на території південно-західної України. Ба, навіть більше: окреслюючи зацікавлення письменників XIX ст. Гуцульщиною, літературознавці говорять про т. зв. *літературне обласництво*. Літературна творчість низки письменників «стала підтвердженням існування на терені Гуцульщини явища «літературного обласництва» [...]. «Обласний (регіональний, локальний тощо)» гуцульський текст українських авторів став специфічним варіантом австрійської та німецької літератур, у якому культивувалися місцеві автентичні риси національної культури краю» (Тетяна Бикова) [2, с. 5–6].

Про обласництво в літературі заговорили ще у 1920-х рр. Це питання тоді ж ґрунтовно розкрив російський літературознавець Ніколай Піксанов. На прикладі світової літератури (Індія, Німеччина, Росія, Франція) він показав потяг у літературі до культивування рис місцевої своєрідності. Автор зазначає, що навіть «політична централізація Німеччини довкола Пруссії і Берліна в XIX столітті не знищила обласних особливостей в німецькій літературі» [35]. Подібні моменти, як випливає з роботи вченого, виникають передусім там, де є великі території, що в свою чергу сприяє наявності певних відмінностей у межах одного етносу; у випадках, де є національна різноманітність, з часом постають свої літератури. Разом з тим, він підмічає, що «в межах однієї нації і мови обласні літератури можуть досягати відносно більшого чи меншого розвитку в залежності від соціально-політичної і культурної сили краю чи міста [...]. Подеколи доводиться говорити не про обласну літературу, а про обласне «літературне гніздо», тобто вужчу групу місцевих письменників, які зв'язані спільністю поглядів і культивують той чи інший вид творчості, що має локальне забарвлення» [35]. Отож, вивчаючи причини, які послужили тому, що в українській літературі постала тема Гуцульщини, слід врахувати й фактор обласної літератури, увага якої сконцентрована на певному українському регіоні.

Важливо зазначити, що говорячи про національну самобутність, регіональні особливості, обласництво, ми розглядаємо художній дискурс Гуцульщини в українській літературі означеного періоду з позицій художніх, естетичних, але аж ніяк не політичних. Тому ведемо мову про особливу форму обласництва, при якому субетнос українців, який живе в Карпатах, витворив свій варіант української національної культури. Однак вона не претендувала і не претендує на звання окремого народу чи на якусь окремішню літературу. Навпаки: Українські Карпати, гуцули, Гуцульщина – це своєрідний «об'єкт замилювання», художнє відтворення якого здійснювало велике коло письменників, приналежних не лише до західного регіону України,

а й вихідці з інших українських етнічних земель. Водночас, інтерес до цього регіону живить також література інших народів. Таким чином, можемо говорити про *особливу форму обласництва в контексті української і загалом європейської літератур*, тобто про певний *наднаціональний культурний феномен*.

Джерела та література

1. Бальтазар Гакет – дослідник Південно-Східної і Центральної Європи: дослідження і матеріали / упоряд. та наукова ред. М. Вальо, М. Криль. – Львів, 2000. – 318 с.
2. Бикова Т. «Верховино, світку ти наш...»: гуцульський текст української літератури першої третини ХХ століття: монографія / Т. Бикова. – К. : Четверта хвиля, 2015. – 424 с.
3. Вальо М. Бальтазар Гакет і Україна: статті і матеріали / М. Вальо. – Львів, 1997. – 152 с.
4. Васильчук М. Гуцули: таємниця розкрито / М. Васильчук // Вільний голос. – 2017. – 9 березня.
5. Васильчук М. Передумови появи гуцульського тексту в системі нового українського письменства / М. Васильчук // Матеріали ХІІ звітної наукової конференції викладачів Коломийського інституту / За ред. О. Поясик, М. Ковальчука. – Івано-Франківськ : НАІР, 2017. – С. 58–67.
6. Васильчук М. Таємниця назви стосується овець / М. Васильчук // Галичина. – 2017. – 14 березня.
7. Герасим'юк В. Кров і легіт: вибрані вірші і поеми / В. Герасим'юк ; вст. ст. Віктора Неборака. – Чернівці : Букрек, 2014. – 320 с.
8. Грабовецький В. Гуцульщина ХІІІ–ХІХ ст.: історичний нарис / В. Грабовецький. – Львів : Вища школа, 1982. – 152 с.
9. Грицай М. Давня українська література / М. Грицай, В. Микитась, Ф. Шолом ; за ред. проф. М. Грицай. – Вид. 2-ге, переробл. і доп. – К. : Вища школа, 1989. – 414 с.
10. Гуцульщина: короткий довідник / гол. ред. кол. Петро Лосюк. – Снятин : ПрутПринт, 2002. – 124 с.
11. Зеров М. Українське письменство / М. Зеров ; упоряд. М. Сулима; післям. М. Москаленка. – К. : Вид-во Соломії Павличко «Основи», 2002. – 1301 с.
12. Історія української літератури. У восьми томах. – К. : Наук. думка, 1967. – Т. 2. – 484 с.
13. Кльонович С.-Ф. Роксоланія: поема / С.-Ф. Кльонович ; перекл. з латин. М. Білика. – К. : Дніпро, 1987. – 94 с.
14. Коломийки / упоряд., передм. і приміт. Н. С. Шумади. – К. : Наук. думка, 1969. – 604 с.
15. Крушельницька Л. Археологічні дослідження в селі Спас / Л. Крушельницька. – Коломия, 2010. – 20 с.
16. Літопис руський / пер. з давньорус. Л. Є. Махновця; відп. ред. О. В. Мишанич. – К. : Дніпро, 1989. – ХVІ+591 с.
17. Ломацький М. Заворожений світ / М. Ломацький. – Мюнхен ; Нью-Йорк, 1965. – Ч. 1: По цей бік Чорногори. – 231 с.
18. Наєнко М. Художня література України: від міфів до модерної реальності / М. Наєнко. – Вид. 3-є з доп. й уточн. – К. : ВЦ «Просвіта», 2012. – 1088 с.
19. Народные песни Галицкой и Угорской Руси собранные Я. Ф. Головацким. – М. : Чтения в императорском Об-ве истории и древностей российских при Московском ун-те, 1863. – Ч. 1. Кн. 3, 4. – С. 1–388.
20. Обушак О. Прислів'я і приказки одного села / О. Обушак. – Івано-Франківськ, 2016. – 20 с.
21. Піпаш В. Закарпатська Гуцульщина: історико-етнографічний нарис / В. Піпаш. – Вид. 2-ге, переробл. та доп. – Ужгород : Вид-во Олександри Гаркуші, 2012. – 68 с.
22. Пушик С. Твори в шести томах / С. Пушик. – Івано-Франківськ : Гостинець, 2005. – Т. 2: Поеми, пісні, вірші для дітей, переклади, повісті. – 596 с.
23. Савчук М. На здибанку з Гуцульщиною / М. Савчук // Гуцульщина – перлина Українських Карпат / автори текстів та коментарів: В. Ковтун, М. Савчук, Я. Ткачук, І. Монолатій. – Коломия : Вік, 2009. – С. 5–8.
24. Топоров В. Н. Петербургский текст русской литературы: Избранные труды / В. Н. Топоров. – Санкт-Петербург : «Искусство–СПБ», 2003. – 616 с.
25. Українська мова. Енциклопедія. – Вид. третє, зі змінами і доп. – К. : Вид-во «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 2007. – 856 с.
26. [Устиянович М., Могильницький А.]. Твори Николая Устияновича і Антона Могильницького. – Друге вид. – Львів : Накладом т-ва «Просвіта», 1913. – 512 с.
27. Франко І. Зібрання творів: у 50 т. Т. 41 / І. Франко. – К. : Наук. думка, 1984. – 684 с.
28. Чижевський Д. Історія української літератури (від початків до доби реалізму) / Д. Чижевський. – Тернопіль : МПП «Презент», за участю ТОВ «Феміна», 1994. – 480 с.
29. Шухевич В. Гуцульщина / В. Шухевич ; перед. слово Д. Ватаманюка, вст. ст. П. Арсенича. – Верховина, 1997. – [Част. перша, друга]. – 352 с. – [Репринтне відтворення видання 1899 р.].
30. [Ступницький П.]. Памятникъ списанийъ іереємъ Петромъ Ступницкимъ – Парохомъ в Брустурахъ [Автограф, 1 с.] / П. Ступницький // Архів Національного музею народного мистецтва Гуцульщини та Покуття імені Й. Кобринського. – Реєстр. № 2967а.
31. М. [ilewski] К. О Hucyłach / К. Milewski // Biblioteka Polska. – 1825. – Т. 1. – S. 187–193.
32. Гуралі [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://uk.wikipedia.org/wiki/Гуралі>
33. Гуцули [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://uk.wikipedia.org/wiki/Гуцули>
34. Нова українська література [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://uk.wikipedia.org/wiki/Нова_українська_література
35. Пиксанов Н. Областные литературы и литературное областничество [Електронний ресурс] / Н. Пиксанов. – Режим доступу : <http://www.vivivi.ru/best/Oblastnye-literatury-i-literaturnoe-oblastничество-ref40158.html>

МЬКОЛА VASYLCHUK

HUTSUL TEXT IN THE SYSTEM OF THE NEW UKRAINIAN WRITING: CAUSES AND WAYS OF DEVELOPMENT (STUDIES ON THE 19th AND EARLY 20th CENTURIES UKRAINIAN LITERATURE)

The article considers the conditions of the appearance and development of the Hutsul text in the new Ukrainian literature. The author reviews the second revival of the Ukrainian nation, social and political changes, the rise of the ideology of Romanticism. The researcher reveals the mystery of the origin of the ethnonym Hutsul.

Keywords: text, writer, ethnonym, hutsul, kolomyika, ethnography, sheep, shepherd, national originality, regional patriotism, literary regionalization.

УДК 82(091)+5728

ДМИТРО КУРЧІЙ

(м. Івано-Франківськ)

НАЦІОНАЛЬНА ІДЕЯ ТА ІСТОРІЯ ГУЦУЛЬЩИНИ В ХУДОЖНЬО-ПУБЛІЦИСТИЧНІЙ ІНТЕРПРЕТАЦІЇ МИХАЙЛА ЛОМАЦЬКОГО

У статті досліджується проблема національної ідентичності та свідомості. Висвітлено головні художньо-публіцистичні твори М. Ломацького, в яких порушуються проблеми національного спрямування.

Ключові слова: гуцули, національна ідея, національна свідомість, нариси, нація.

Серед діячів української культури, імена яких тривалий час незаслужено замовчували, піддавали остракізму, їхні твори були заборонені, на їх імена було накладено «табу», а дехто з них був приречений на передчасну смерть, особливе місце належить Михайлу Ломацькому – велетневі української літератури: письменнику, етнографу і фольклористу, публіцисту і журналісту, педагогу і громадському, культурно-освітньому діячеві, співцеві Гуцульщини. Його внесок у розвиток національної культури важко переоцінити. Михайло Ломацький – палкий український патріот, людина, що принесла на вітар батьківщини все, що мала. В умовах чужини, самотності та емігрантських нестатків, але на волі, проявився непересічний талант М. Ломацького як письменника, есеїста, етнографа. Він написав і видав ряд творів про Гуцульщину. На чужині з'явилосся друком більш двадцяти обсягових книжок (деякі обсягом більше трьохсот сторінок), низка публікацій в еміграційній пресі. Ось перелік основних творів письменника: «Національна свідомість» (Лондон, 1952); «Наша еміграція»; «Українська культура»; «Любов Батьківщини» (Мюнхен, 1954); «На чисті води» (Мюнхен, 1955); «Верховино, світку ти наш» (Мюнхен, 1956); «Українське вчителство на Гуцульщині» (Торонто, 1958); «Верховино, світку ти наш». Ч. I, II (Нью-Йорк, Мюнхен, 1960); «3 Гуцульщини (нариси)» (Лондон, 1956); «Бескидом Зеленим» (Мюнхен, 1962); «Країна чарів і краси» (Париж, 1959); «Гомін гуцульської давнини» (Мюнхен, 1961); «У горах Карпатах» (Мюнхен, 1962); «Опришківське гніздо» (Мюнхен, 1964); «Заворожений світ» Ч. I. «По цей бік Чорногори» (Мюнхен, Нью-Йорк, 1965); «Заворожений світ» Ч. II. «По той бік Чорногори» (Мюнхен, Торонто, 1966); «3 гір Карпат» (Мюнхен, 1967); «Поділля – спомини з минулих літ», «В Чорногорі» (містерія святоіванської ночі в 9 сценах), «У Зеленому Бескиді», п'єса на 4 дії – «УПА в Карпатах – Чорногорі», казки «Дітям та батькам». Невпорядкованого ж матеріалу в нього – ще на три томи. Письменник, на жаль, не встиг за життя опублікувати готові до друку «Гуцульські оповідання» і «Альбом української ноші».

Повернення до наших духовних джерел зобов'язує дослідити все з літературної діяльності Михайла Ломацького, бо творча спадщина письменника різноманітна. Його книжки не лише сповнені любові до гуцульського краю, але й містять величезний пласт матеріалів та фактів з історії й етнографії Гуцульщини. Разом вони складають своєрідну енциклопедію гуцульського життя.